

Prieskum stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v Slovenskej republike za rok 2003

Zber a spracovanie štatistických údajov o technických knižniciach a informačných strediskách (ďalej len TK/IS) v Slovenskej republike sa uskutočnil za rok 2003 po pätnástykrát. Pripomenieme, že v roku 1989 Slovenská technická knižnica, súčasné CVTI SR, spolupracovala s 336 TK/IS. Od toho času počet štatisticky sledovaných ukazovateľov vzrástol viac ako dvojnásobne. Aj na nedávno inovovanom tlačive (2002) zberného "Ročného výkazu o knižnici za rok 2003" KULT (MK SR) 10-01 pribudli ďalšie tri novopožadované ukazovatele:

- výpožičky mikrografických,
- výpožičky rukopisných – v oboch prípadoch špeciálnych dokumentov,
- vlastná www stránka. Kladne možno hodnotiť jeho prehľadnejšie a transparentnejšie grafické usporiadanie.

V roku 2003 malo metodické pracovisko CVTI SR v elektronickej evidencii z pôvodného počtu už len 199 spolupracujúcich TK/IS (59 %). Ostatné (41 %) boli v priebehu štrnástich rokov zrušené.

Na štatistický prieskum za rok 2003 zareagovalo celkom 80 TK/IS, z toho 4 po uzávierke prieskumu. To predstavuje 40,2 % celkovú odozvu. Z toho počet fungujúcich TK/IS, ktorých výkazy prišli do uzávierky tvoril 48 (24,1 %), 3 po uzávierke – spolu 51 (25,6 % odozva fungujúcich TK/IS). Do tohto prehľadu bolo však zahrnutých len 48 výkazov fungujúcich knižníc, ktoré prišli načas. K tomuto počtu by sme boli zaradili aj 6 výkazov z knižníc rezortu pôdohospodárstva, no na požiadanie sme ich kvôli neduplikovaniu celoslovenskej štatistiky špeciálnych knižníc zaslali metodickému pracovisku Slovenskej poľnohospodárskej knižnice v Nitre a z našej evidencie sme ich vyradili. Počet TK/IS, ktoré zaslali oznámenie o svojom zrušení bol 17 (8,5 %).

Počet zakonzervovaných, teda dočasne nepracujúcich TK/IS, ktoré prišli do uzávierky bol 5 (2,5 %), po uzávierke 1 – celkom 6 (3 %).

Pri porovnaní s rokom 2002 sa znížil počet hlásiacich fungujúcich knižníc o 9 (57 – 26,5 %), počet zrušených stúpol o 5 (12 – len 6,5 %) a počet zakonzervovaných TK/IS stúpol o 3 (2 – 0,93 %).

TK/IS podnikov, ktoré oznámili svoje zrušenie (17):

1. Calex v konkurze, a. s., Zlaté Moravce (MH SR; KF: 5 015 k. j.),
2. Drôtovňa Drôty, a. s., Hlohovec (MH SR; KF: 6 300 k. j.),
3. Hydrostav, a. s. v konkurze, Bratislava (MVR SR; KF: 2 104 k. j.),
4. Ipeľské tehelne, a. s., Lučenec (MVS SR; KF: neuvedený),
5. KTO Slovakia, s. r. o., Hodruša-Hámre (MH SR; KF: 4 505 k. j.),
6. Meopta, a. s., Bratislava (MH SR; KF: 3 256 k. j.),
7. OFZ, a. s., Itebné (MH SR; KF: 18 814 k. j.),
8. Ozeta, a. s., Trenčín (MH SR; KF: 1 516 k. j.),
9. Stredoslovenské tehelne, š. p., Žilina (MVS SR; KF: neuvedený),
10. Štátna energetická inšpekcia, Bratislava (MH SR; KF: 9 635 k. j.),
11. Štátna veterinárna správa, Bratislava (MP SR; KF: neuvedený),
12. Tatralan, a. s., Kežmarok (MH SR; KF: 2 325 k. j.),
13. Tesla, a. s., Stropkov (samostatná a. s. bez nadriadeného rezortu; KF: 6 488 k. j.),
14. Výskumný ústav dopravný – VÚD, Žilina (MDPT SR; KF: 28 274 k. j.),
15. VÚTCH - CHEMITEX, spol. s r. o., Žilina (MH SR; KF: 9 393 k. j.),
16. Východoslovenské tlačiarne, š. p., Košice (Ministerstvo priemyslu SR; KF: neuvedený),
17. Výskumný ústav krmivársky, Ivanka pri Dunaji (MP SR; KF: 8 130 k. j.).

Zo sedemnástich knižníc malo knižničný fond uvedený 13 TK/IS a predstavoval spolu 105 755 k. j., o ktoré špeciálne knižnice väčšinou už definitívne prišli. Pritom najviac vykazujúci rezort – MH SR – má aj najviac zrušených TK/IS s knižničným fondom 60 759 k. j.

Najväčšiu stratu predstavuje zrušenie Odvetvového informačného strediska dopravy (ODIS dopravy) vo Výskumnom ústave dopravnom – VÚD v Žiline s knižničným fondom 28 274 k. j. Došlo k nemu po takmer 50-ročnom budovaní knižničných fondov a prierezových knižnično-informačných činností pre oblasti knižničnej infraštruktúry, ekológie, logistiky a informatizácie v doprave. VÚD po sprivatizovaní začiatkom roka 2003 prestal dostávať na svoju činnosť príspevok od štátu, čím sa zastavilo budovanie fondov a bázy dát TRIS (doprava). Časť fondov s obmedzenou dobou platnosti ostala síce, do vysporiadania výpožičiek, v pôvodnom VÚD v Žiline, kde ich spravuje zamestnankyňa v kumulovanej funkcii. Štyri ďalšie pracovníčky bývalého ODIS, vrátane vedúcej, sa museli odsťahovať do nevyhovujúcich priestorov v rámci pôvodnej budovy a dočasne boli poverené prekladateľskou činnosťou. Pritom pôvodný knižničný fond, s ktorým pracovali, bol presunutý mimo ich dosahu, a to až na tri miesta. Dokumenty s dlhšou dobou platnosti do Výskumného a vývojového ústavu železníc v Žiline, (gescia ŽSR), do technickej knižnice na Generálnom riaditeľstve ŽSR v Bratislave a knihy a celý fond periodík do Ústredného technického archívu vo Vrútkach. Je otázne, či roky kompaktné budovaný knižničný fond bude mať po vynútenej decentralizácii ešte svoju účinnosť.

Poznámka

( ) – údaje v zátvorke pri uvádzaných zrušených knižniciach znamenajú skratku ministerstva, pod ktoré organizácia patrí;

KF – knižničný fond;

k. j. – knižničná jednotka

Zakonzervované TK/IS (5):

1. Elektrovod Holding, a. s., Bratislava ,
2. Imuna, š. p. v konkurze, Šarišské Michaľany,
3. Neusiedler SCP, a. s., Ružomberok,
4. Výroba textilných strojov, spol. s r. o., Nitra,
5. Technické sklo, a. s., Bratislava.

Obdobne ako pri zrušení ODIS dopravy vo VÚD v Žiline má privatizácia podnikov negatívny dosah na činnosť TK/IS vo všetkých oblastiach výroby. Výrazne sa to prejavuje aj pri takom bohatom a prosperujúcom odvetví, akým je energetika – výroba a rozvod elektrickej energie. Ukážkovým príkladom je situácia v bratislavskom Elektrovode, kde desaťročia podporovalo prácu manažmentu personálne špičkovy obsadené odborové informačné stredisko (OBIS), disponujúce vždy najmenej 5 zamestnankyňami. V súvislosti s reengineeringom a reštrukturalizáciou spoločnosti začiatkom roka 2003 bol stav zamestnancov znížený na tri a k 1. 12. 2003 ostala dokonca len jedna zamestnankyňa – vedúca. Knižničné činnosti sa utlmili, bola zrušená študovňa OBIS, knižničné fondy boli zredukované a zvyšný fond bol zakonzervovaný. V súčasnosti sa poskytujú len informačné činnosti pre manažment. Neozvala sa nám, ale zakonzervovaná je aj dlhé roky budovaná, dobre prosperujúca a posledné roky prostredníctvom odborného seminára Firemná knižnica výmenu skúseností medzi špeciálnymi technickými knižnicami podporujúca knižnica Slovnafu, a. s. v Bratislave. Aj tu sa, po odkúpení majoritného podielu akcií maďarskou firmou MOL, uvažovalo o jej úplnom zrušení. Väčšina zamestnankyň bola prepustená z organizačných dôvodov. Podľa dostupných informácií jej činnosť, no obmedzená len na skontrolovanie knižničného fondu a následne na výpožičný proces, bola predsa obnovená od 1. 5. 2004.

Ak sa vrátíme k 48 TK/IS, ktoré ešte fungujú a načas nám o sebe podali správu, možno uviesť, že **v rámci všetkých sledovaných rezortov funguje:**

- 28 samostatných technických knižníc,
- 5 technických knižníc v rámci vyšších útvarov,
- 7 samostatných informačných stredísk,
- 2 samostatné knižnice pracujúce v rámci informačných stredísk,
- 6 útvarov, ktoré sa označili ako iné (ani TK, ani IS).

Za rok 2003 vykazovali špeciálne TK/IS patriace pod nasledovné rezorty:

1. Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR (MDPT SR): 2
2. Ministerstvo hospodárstva SR (MH SR): 27
3. Ministerstvo kultúry SR (MK SR): 1
4. Ministerstvo obrany SR (MO SR): 1
5. Ministerstvo školstva SR (MŠ SR): 1
6. Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR): 3
7. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (ÚGKK SR): 1
8. Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR (ÚNMS SR): 1
9. Knižnice bez rezortu (KBR): 11

S P O L U   4 8   š p e c i á l n y c h   T K / I S

K N I Ž N I Č N Ý   F O N D

48 TK/IS vykazovalo **knižničný fond 875 280 k. j., index 104.**

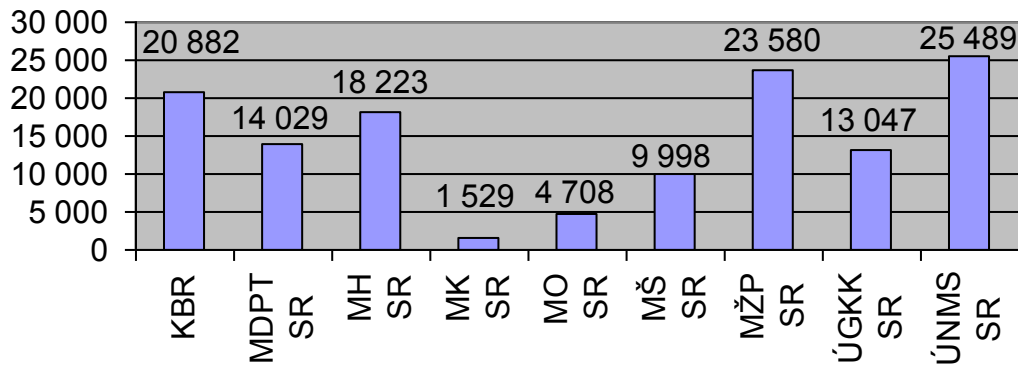
Knižničný fond tvorili:

- knihy a zviazané periodiká – **492 376 k. j. (56 % z celkového fondu), index 97**
- špeciálne dokumenty – **382 904 k. j. (44 % z celkového fondu), index 126,**
  - z toho: - **audiovizuálne dokumenty – 376 (0,04 % z celkového fondu), index 63,**
  - **elektronické dokumenty – 2 368 (0,3 % z celkového fondu), index 171,**
  - **mikroformy – 0 (0 % z celkového fondu), index 0**

Z prehľadu je jasné, že hoci podiel špeciálnych dokumentov vo fondoch TK/IS predstavuje nižšie percento ako knihy a zviazané periodiká a nedosahuje 50 % z celkového knižničného fondu, je index, predstavujúci pomer špeciálnych dokumentov na 1 TK/IS v roku 2003 k roku 2002, výrazne vyšší ako pri knihách a zviazaných periodikách. Znamená to, že TK/IS sa od minulého roka zamerali predovšetkým na doplňovanie špeciálnych dokumentov a v rámci nich predovšetkým elektronických dokumentov.

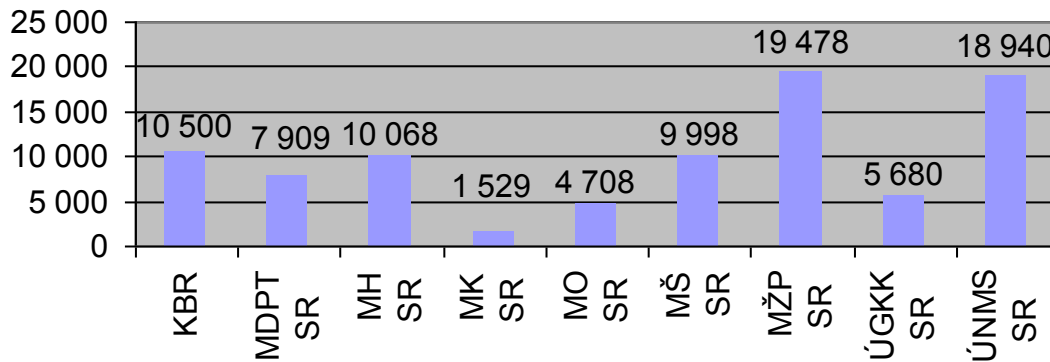
Knižničný fond – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

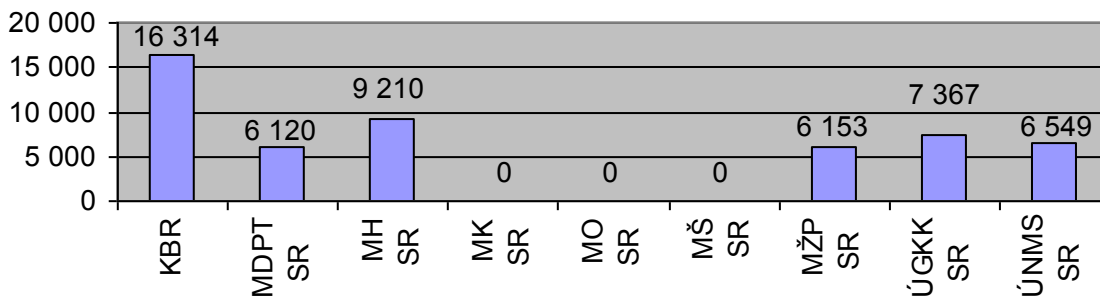
Knihy a zviazané periodiká – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

Špeciálne dokumenty – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

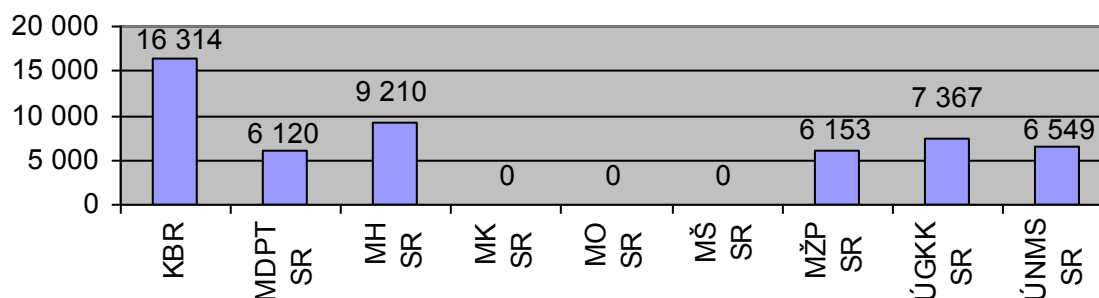

TK/IS odoberali v roku 2003 **2 267 titulov periodík**, index **109**,
z toho: – *domácich* – **1 867 titulov**, index **117**,
– *zahraničných* – **810 titulov**, index **90**

Odber titulov periodík sa oproti roku 2002 zvýšil, výrazne bol uprednostnený nákup domácich titulov pred zahraničnými.

Tituly odoberaných periodík celkom – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

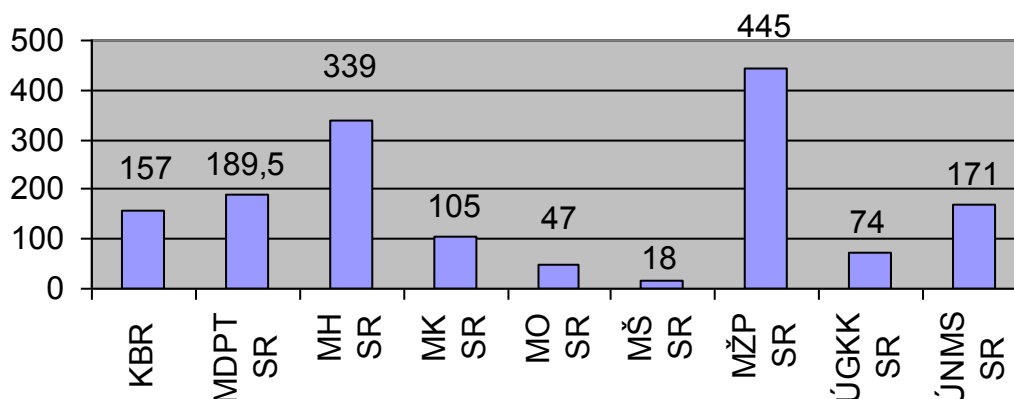
DOPLŇOVANIE KNIŽNIČNÝCH FONDOV

Ročný prírastok knižničných jednotiek činil **12 179 k. j.**, index **71**,
z toho: – *audiovizuálne dokumenty* – **11 k. j.**, index **50**,
– *elektronické dokumenty* – **403 k. j.**, index **182**.

Ročný prírastok TK/IS 2003 nedosiahol ani 3/4 roka 2002, ale napriek tomu sa o viac ako 80 % zvýšilo doplňovanie elektronickými dokumentmi.

Ročný prírastok k. j. – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

Celkový prírastok bol získaný:

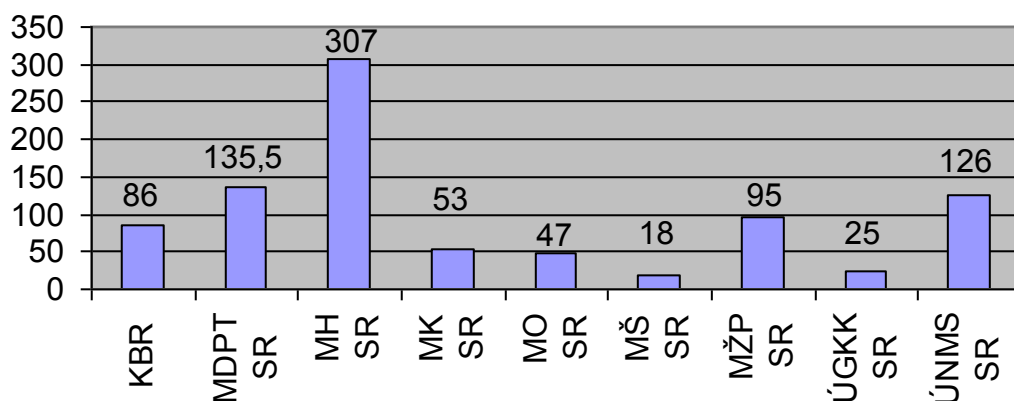
- *kúpou* – **9 371 k. j.** (77 % z celkového prírastku), index **78**,
- *povinným výtlačkom* – **88 k. j.** (0,7 % z celkového prírastku), index **191**,

- darom a vlastnou produkciou – 1 528 k. j. (12,5 % z celkového prírastku), index 48,
- výmenou – 698 k. j. (5,7 % z celkového prírastku), index 437,
- bezodplatným prevodom – 494 k. j. (4 % z celkového prírastku), index 37.

Hlavnou formou dopĺňovania kúpou – TK/IS nadobudli oproti roku 2002 iba niečo vyše 3/4 dokumentov. Takmer o 100 % vzrástlo oproti predošlému roku dopĺňovanie povinným výtlačkom a viac ako štvornásobne sa zaktivizovala výmena. Pritom prírastok získaný darom a vlastnou produkciou ako aj bezodplatným prevodom klesli viac ako o polovicu.

Ročný prírastok k. j. kúpou – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

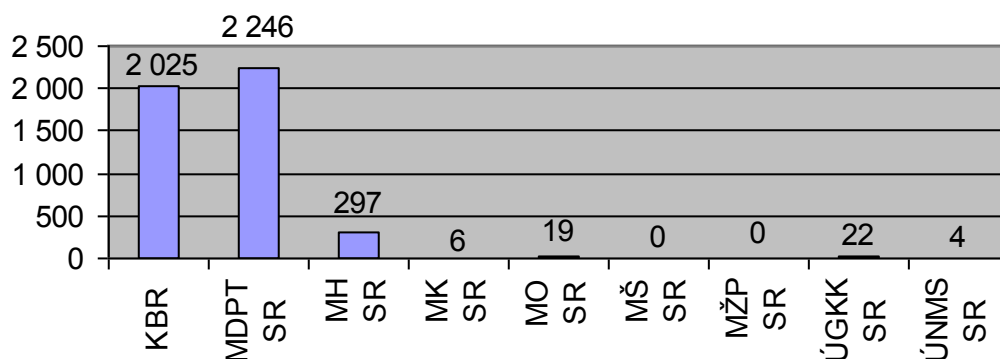
ÚBYTOK KNIŽNIČNÝCH FONDŮV

Z fondov TK/IS v roku 2003 **ubudlo 19 785 k. j.**, index 30.

Nakoľko úbytok v roku 2002 bol skutočne vysoký, predstavujúc na 1 TK/IS priemerne 2 245 k. j., tohtoročný s priemerom 682 k. j. sa dostal do primeranejších medzí, no aj tak prevýšil prírastok o 7 606 k. j., čo naznačuje zastaranosť knižničných fondov a súčasne ich nedostatočné priebežné dopĺňovanie, keď ročné hodnoty prírastkov nedosahujú hodnoty nevyhnutných úbytkov. Vyjadrené inak – pomer prírastku na celkovom stave knižničného fondu bol 1,4 %, ale úbytku až 2,3 %.

Úbytok k. j. – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

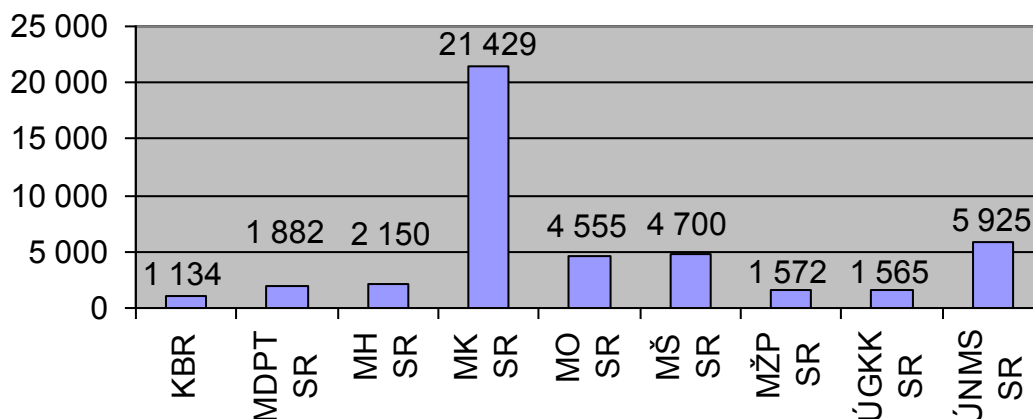

VÝPOŽIČKY (SLUŽBY) POUŽÍVATELIA

V roku 2003 TK/IS vykázali celkom 116 034 výpožičiek, index 96,5. Znamená to priemerne 2 469 vypožičaných k. j. na 1 TK/IS.

Výpožičky spolu – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

Z toho tvorili **absenčné i prezenčné výpožičky**:

- *kníh*: **36 698 k. j.**, index **45**,
- *periodík*: **64 321 k. j.**, index **104**,
- *špeciálnych dokumentov*: **15 015**, index **104**.

V percentuálnom vyjadrení s 84 % absenčné výpožičky vysoko prevyšovali výpožičky prezenčné, ktorých bolo len 16 %.

Počet výpožičiek realizovaných prostredníctvom MVS bol spolu **2 940 k. j.** (z knižnice i pre knižnicu), z čoho činila:

- *pasívna MVS (iným knižniciam)*: **339 k. j.**, index **144**,
- *aktívna MVS (z iných knižníc)*: **2 601 k. j.**, index **333**.

Počet výpožičiek realizovaných prostredníctvom MMVS bol spolu **461 k. j.**, z čoho činila:

- *pasívna MMVS (iným knižniciam)*: **5 k. j.**, index **29**,
- *aktívna MMVS (z iných knižníc)*: **456 k. j.**, index **415**.

Uvádzané indexy dokazujú, že výrazne vzrástol podiel výpožičiek cestou MVS a MMVS a že TK/IS sú kvôli nedostatočnej možnosti dopĺňovania svojich fondov nútené viac sa obracať na iné knižnice a súčasne aj viac požičať touto formou zo svojich knižničných fondov.

Priemerný počet výpožičiek na 1 používateľa TK/IS pritom medziročne klesol z 10 na 9 výpožičiek.

Index obratovosti knižničného fondu, ktorý hovorí o jeho využívanosti používateľmi, daný pomerom počtu výpožičiek k počtu zväzkov k. j. vo fonde, predstavuje **0,13 % využitie knižničného fondu**. Je to nižšie ako v predošlých štyroch rokoch (0,14 % – 0,15 %), ale zároveň vyššie ako dlhodobý priemer v 90. rokoch 20. storočia (len niečo nad 0,10 %).

V rámci služieb poskytovali TK/IS používateľom rešeršné, bibliografické a faktografické informácie a niektoré aj expertné činnosti.

TK/IS vyhotovili v roku 2003 **1 298 rešerší**, index **50**, z toho **983 automatizovaných**, index **46**. **Podiel automatizovaných rešerší** z celkového počtu tvoril **76 %**.

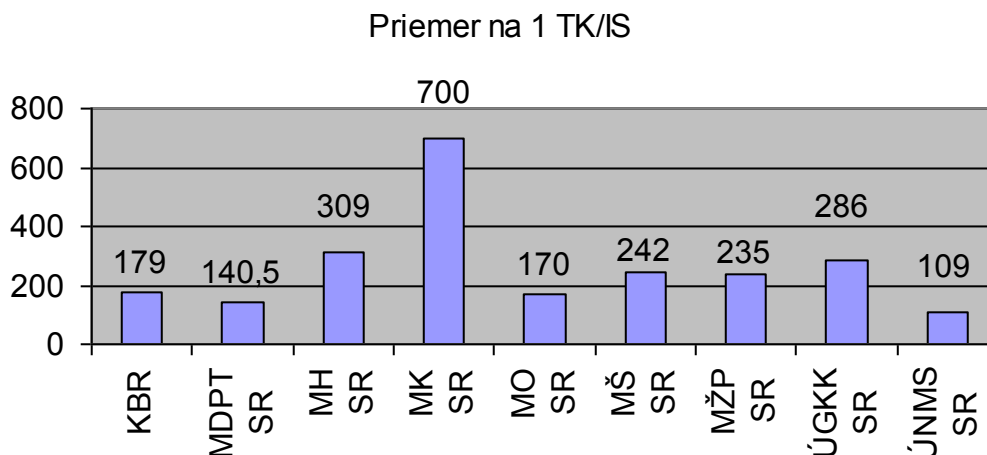
TK/IS vyhotovili v roku 2003:

12 prekladov, index **63**, z toho **interne 7 prekladov**, index **58**, **expertné činnosti**, teda nielen knihovničke, pre potreby manažmentov poskytuje **6 TK/IS**, index **54**.

Uvedené indexy vypovedajú, že využívanie knižnično-informačných služieb TK/IS kleslo od roku 2002 v priemere o polovicu, či už s ohľadom na ponuku, alebo dopyt.

Za rok 2003 vykázali TK/IS **12 822 registrovaných používateľov**, index **105** a **33 460 návštevníkov**, index **70**.

Registrovaní používatelia – podľa rezortov

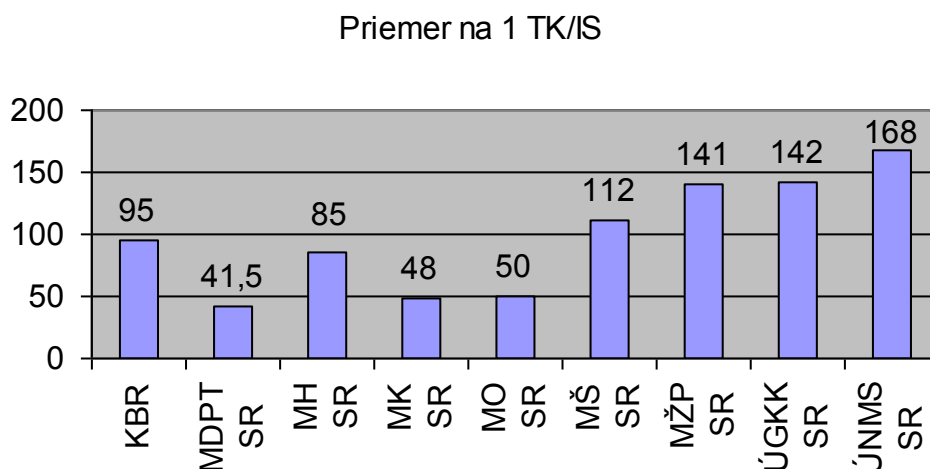

Pokiaľ ide o **priestorové vybavenie**, **47 TK/IS (98 %)** disponuje spolu **4 277 m² plochy**. Na **jednu** pripadá **priemerne 92 m²**, index **87**. **Používateľom** je z toho **k dispozícii plocha 2 216 m² v 45 TK/IS (94 %)**. **1 TK/IS má priemerne 49 m²**, index **91**.

Študovne a čítárne má **33 TK/IS (69 %**, v roku 2002 to bolo len 65 %) v počte 36 študovní s priemerne 10 miestami pre používateľov, rovnako ako v roku 2002.

Technické vybavenie má **29 TK/IS (60 %**, v roku 2002 len 40 %).

Celková plocha knižnice v m² – podľa rezortov

INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE

Predstavujú pre fungujúce TK/IS už nevyhnutný predpoklad ich odbornej práce, ktorý zabezpečuje:

- počet osobných PC: **79**, index **66**; na 1 TK/IS pripadajú priemerne 2 PC,
z toho prístupných pre používateľov: **18** PC, index **67**, na 1 TK/IS pripadá priemerne 1,4 PC,
- počet PC s pripojením na internet: **60**, index **67**, na 1 TK/IS pripadá priemerne 1,7 PC s pripojením na internet
z toho prístupných pre používateľov: **14**, index **87**, na 1 TK/IS pripadá priemerne 1 PC s pripojením na internet prístupných pre používateľov.

Z vypočítaných indexov vyplýva, že v tohtoročnej vzorke vykazujúcich knižníc sú práve tie, ktoré vo viac ako štvrtinu menšej miere ako v roku 2002 využívajú výpočtovú techniku.

Vlastnú www stránku, prvýkrát sledovaný ukazovateľ, má **34 TK/IS (71 %)**.

Automatizovaný knižnično-informačný systém (AKIS) používa **32 TK/IS (67 %)**, index **107**, 12 z 32 (37 %) používa v TK/IS stále ešte najrozšírenejší systém Micro CDS/ISIS a jeho modifikácie. Druhým najpoužívanejším systémom je LOTUS NOTES – KIS aplikácia Knižnica od firmy PosAm, Bratislava a tretím Advanced Rapid Library od firmy Cosmotron Systems Ltd, Hodonín. Šesť z 32 (18,75 %) používa vlastný AKIS. Používanie AKIS nevyznačilo 16 TK/IS zo 48 (33 %), index 76, čo v celku naznačuje, že oproti roku 2002 viac TK/IS používa AKIS a menej ako v predšlom roku ním nedisponuje vôbec.

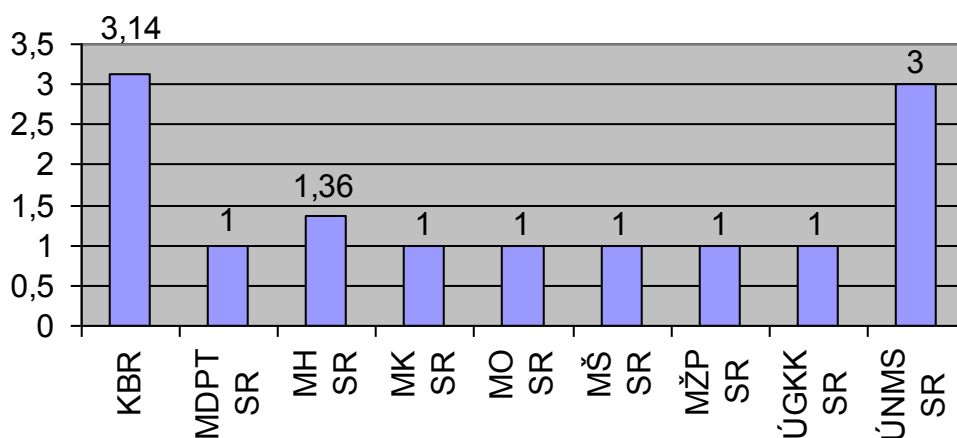
Vlastné elektronické databázy (DB) buduje 8 TK/IS (17 %) s počtom 17 BD.

Významnejšie vlastné – aj neelektronické DB – vykázalo 17 TK/IS (35 %) v počte 54, priemerne 3 na jednu knižnicu – rovnako ako v roku 2002.

- vstup do domácich a zahraničných databázových centier: 11 TK/IS (23 %),
v roku 2002 len 21 %,
- využívanie elektronickej pošty: 43 TK/IS (89 %), v roku 2002 len 82 %,
- prístup do internetu: 34 TK/IS (71 %), v roku 2002 len 63 %,
- využívanie intranetu: 21 (44 %), v roku 2002 46 %,
- využívanie extranetu: 1 (2 %), v roku 2002 rovnako 2 %.

Počet PC pripojených na internet – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

ZAMESTNANCI

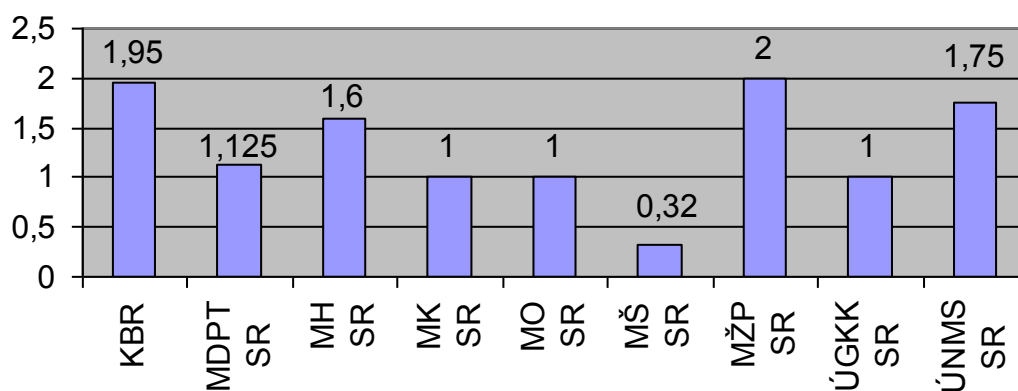
Vo fyzickom vyjadrení malo 48 TK/IS **90 zamestnancov**, index **86**, čo v prepočte **na plný 8-hodinový úväzok** predstavovalo **79 osôb**, z toho 9 mužov a 70 žien. Z uvádzaného počtu **75 zamestnancov** vykonávalo **knihovnicke činnosti**, index **114**, v prepočte **na plný 8-hodinový úväzok** ich bolo **64**, index **108**. Z tohto počtu boli 4 muži a 60 žien.

Počet osôb vykonávajúcich knihovnicke činnosti s vysokoškolským vzdelaním bol **28** (fyzický stav), index **87**, v prepočte **na plný 8-hodinový úväzok** ich bolo **24**, index **79**, z nich boli 4 muži a 20 žien.

Najlepšie sú TK/IS obsadené zamestnancami v rezortoch:

Zamestnanci knižnice – prepočítaný stav – podľa rezortov

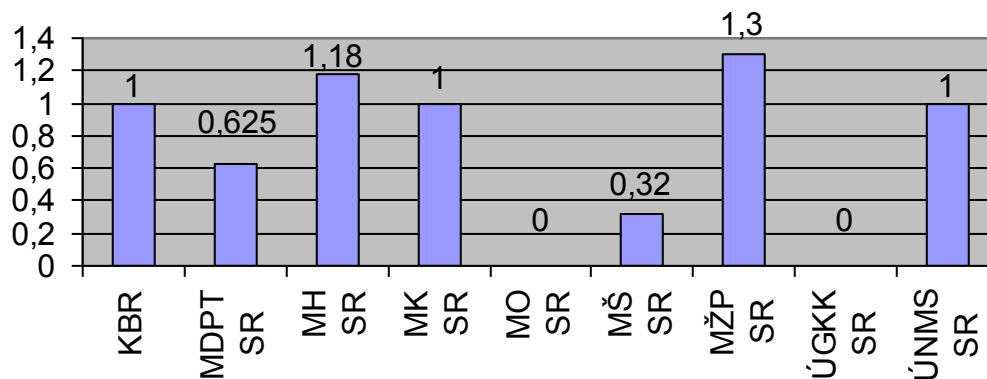
Priemer na 1 TK/IS

Najviac zamestnancov vykonávajúcich knihovnicke činnosti s vysokoškolským vzdelaním majú rezorty:

Zamestnanci knižnice s vysokoškolským vzdelaním – prepočítaný stav – podľa rezortov

Priemer na 1 TK/IS

Z indexov uvádzaných v tomto príspevku možno dedukovať, že stav v TK /IS nemá pri základných ukazovateľoch jednoznačne klesajúcu tendenciu. Tí, ale najmä tie, ktoré v nich pracujú a podľa dlhodobého trendu, od začiatku 90. rokov, často v kumulovaných funkciách, sa snažia, napriek nedostatku času, peňazí a podpory manažmentov, zachovať dobrý štandard, na ktorý boli zvyknutí oni i používatelia. Rok 2003 však od základu poprel naše dlhodobé predpoklady, že po zrušení menších TK/IS sa celý vedomostno-informačný potenciál skoncentruje do veľkých „vlajkových lodí“ daného odvetvia, ktoré budú informačnými garantami i pre menšie podniky a organizácie. Uvedené príklady naznačujú, že to tak asi nebude. Neľútostné rušenie domáceho informačného potenciálu budovaného roky v technických knižniciach a informačných strediskách pravdepodobne dovedie zahraničných kapitánov sprivatizovaných podnikov k využívaniu outsourcingu od špecializovaných súkromných informačných spoločností, ako je to bežné vo viacerých európskych krajinách.

PhDr. Ľubica Segešová, máj 2004